

DOKAZNI STANDARDI, KI SE UPORABLJAJO V SODNEM POSTOPKU

NEŽA KRŽAN

V vsakem trenutku običajno obstaja en sam standard dokazovanja, ki je sprejet v kateri koli veji znanosti. Ampak pravo pa uporablja različne standarde dokazovanja za različne vrste primerov; v primerih, ki vključujejo najhujše kazni, se običajno zahteva večja stopnja dokazovanja. Čeprav so ti pravni standardi formulirani v verjetnostni terminologiji, jih je le približno mogoče prenesti v številčne količine. Da bi bila oseba obsojena za kaznivo dejanje, mora tožilec prepričati poroto, da je obtoženec kriv; v večini civilnih zadev, sodnik ali porota sprejme odločitev na podlagi prepričljivosti dokazov. V primeru, da to ne gre, se poslužijo uporabi verjetnosti. Obstajajo štiri opredelitve dokaznih standardov, ki jih uporabljajo sodišča, ki jim matematiki pripišejo verjetnost. Te verjetnosti so pogojne, saj se nanašajo na oceno dokazov, ki jo opravi sodnik.

Štiri opredelitve dokazov:

- premoč dokaza,
- jasni in prepričljivi dokazi,
- jasen, nedvoumen in prepričljiv dokaz,
- onkraj razumnega dvoma.

Pojavi se že prva težava - kako pravna merila prenesti v natančen matematični okvir. Ugotovila sem tudi, da pri branju pravnih mnenj, ki uporabljajo statistične dokaze, je pomembno poznati vrsto zadeve in točno določeno fazo pravnega postopka, na katero se mnenje nanaša.

1. UPORABNOST STATISTIČNEGA STROKOVNEGA ZNANJA PRI POMOČI PRAVNEM POSTOPKU

Sodišča potrebujejo statistično strokovno znanje ne le za izračun rezultata statističnega postopka, temveč tudi za zagotovitev, da je metodologija primerna za podatke in da analiza osvetljuje pomembno pravno vprašanje. Pri skoraj vseh uporabah podatkov se sodni postopek zanaša na pričanje strokovnjakov, ki ocenijo zanesljivost podatkovne baze in pravilno razlagajo rezultate statistične analize. Pred pričanjem na sodišču moramo vedeti, na kaj točno se podatki nanašajo, kako so bili zbrani in kakšen del manjka ali je neuporaben, da se lahko odločimo za ustrezen postopek analize podatkov. Potrebujemo osnovne informacije odvetnika in drugih strokovnjakov, da lahko oblikujemo ustrezne primerjalne skupine. Ta postopek prevažanja vključuje določitev ustrezne populacije (populacij), ki jo (jih) je treba preučiti, parametrov, ki nas zanimajo, in statističnega postopka, ki ga je treba uporabiti. Statistiki ne morejo določiti, katere vrednosti parametra so pravno pomembne, več jih pa je sam parameter interesa pravno določen.

Statistične informacije, ki jih dobi sodnik, so filtrirane prek odvetnikov. Skoraj vsak statistik, ki ga poznam in je sodeloval v več sodnih postopkih, lahko pove primer, ko je želel, da mu odvetnik postavi dodatna vprašanja, da bi pojasnil pomen

analize ali predstavil več podatkov, vendar se je odvetnik odločil drugače.

Kombinirane postopke, ki so bistveni za pridobivanje informacij iz podatkov in razlago rezultatov več podobnih študij, so strokovnjaki včasih zlorabili, zato se sodišča morda ne zavedajo, da je predstavljena analiza nepopolna.

Uporaba statističnih podatkov na sodiščih prinaša tudi nove težave za statistiko. Zagotovo je prispevala k zanimanju za napake merjenja in njihov vpliv na regresijske analize, povečala pomen skrbno izvedenih retrospektivnih študij, nas spomnila na potrebo po študijah moči, zlasti kadar so velikosti vzorcev neenake, in na potrebo po skrbnem pregledu predpostavk, na katerih temeljijo naše metode.

2. RAZISKOVALNI PROCES

Raziskovalni proces v kazenskem pravosodju je običajno namenjen preučevanju problemov kriminala. Proces se izvaja po naslednjih točkah.

1. Identifikacija problema.

Na tej stopnji je treba navesti, zakaj je raziskava potrebna za reševanje določenega problema. Problem je treba jasno opredeliti in opisati. Navesti je potrebno koncept(e), hipotezo in spremenljivko(e), ki jih preučujejo.

Koncepti so abstrakcije (npr. socialno-ekonomski status), ki jih ni mogoče neposredno opazovati, vendar jih želijo izmeriti. Meritve morajo biti veljavne in zanesljive. Veljavnost je stopnja, do katere merilo natančno meri spremenljivko in njen osnovni koncept. Po mojem mnenju bi se na em mestu že lahko vprašali oziroma soočili s problemom ali je izbrana mera jasen kazalnik zadevnega koncepta. Zanesljivost je stopnja, do katere je spremenljivka dosleden in zanesljiv kazalnik koncepta. Spremenljivka je namenjena merjenju teh opazovanj ali konceptov. Običajno ima več kot eno možno vrednost. Merjenje spremenljivke mora biti jasno opredeljeno oziroma mora imeti operativno opredelitev. Hipoteza je izražena v obliki odnosa med spremenljivkami. V smislu reševanja problemov hipoteza opisuje način, na katerega je mogoče rešiti problem. V raziskavi neodvisna spremenljivka (X) povzroča učinek ali vpliv na odvisno spremenljivko (Y). Odvisna spremenljivka (Y) se lahko spremeni zaradi prisotnosti neodvisne spremenljivke. Hipoteza je torej napoved. Pričakujemo, da bo neodvisna spremenljivka povzročila učinek na odvisno spremenljivko.

2. Zasnova raziskave.

Več elementov raziskovalne zasnove se nanaša zlasti na postopek statistične analize. Vsi imajo ključno vlogo v logiki statistike. Zasnova raziskave nam pomaga ugotoviti, ali bi bil program ali metoda učinkovita, če bi jo poskušali izvajati na drugih mestih in v drugih časih. To opavimo z t.i. klasičnim eksperimentom. Cilj raziskave je dokazati, ali je imela intervencija želeni učinek ali ne. Da bi to ugotovili, poskušamo z raziskovalno zasnovo izolirati učinek ukrepa na problem. Klasični eksperiment vključuje razvrstitev udeležencev v eksperimentalno in kontrolno skupino. Ključni element postopka je naključna izbira, ki zagotavlja, da sta skupini primerljivi v vseh pomembnih vidikih. V statističnem smislu naključna dodelitev pomeni, da ima vsak član ciljne populacije enake možnosti, da bo izbran v eksperimentalno skupino.

Drugi element je verjetnostno vzorčenje. Raziskovalec običajno ne more preučiti vseh elementov populacije. Večina raziskav se izvaja z izbiro vzorca iz populacije. Zbiranje podatkov vključuje opredelitev in izbiro virov podatkov. Vir podatkov je lahko raziskava, uradne evidence ali uradni statistični podatki.

3. Analiza podatkov .

Ko so podatki zbrani, se začne analiza s pravilno izbiro in uporabo statističnih metod. Zadnji vidik je interpretacija in predstavitev rezultatov raziskave. Pri tem je pomembno upoštevati občinstvo, ki mu bodo raziskovalni rezultati namenjeni in ravno pri tem se pojavi največ napak. Poleg tega morajo biti raziskovalci s področja kazenskega pravosodja pozorni na politične posledice rezultatov.

3. POVZEMANJE PODATKOV IN PREDSTAVITEV REZULTATOV

Najpogostejši način razvrščanja podatkov je izdelava frekvenčne porazdelitve. Da bi prikazali, kako so podatki porazdeljeni, se ustvarijo neprekrivajoče se kategorije, ki vsebujejo število opazovanj v vsaki kategoriji.

Obravnavala sem primere, v katerih se matematične metode uporabljajo za odločanje o tem, kaj se je zgodilo ob posebni, edinstveni priložnosti, v nasprotju s primeri, v katerih je naloga, opredeljena v veljavnem pravu, merjenje statističnih značilnosti ali verjetnih učinkov nekega procesa ali statističnih značilnosti neke populacije ljudi ali dogodkov.

Zaradi tega je smiselno matematične dokaze razdeliti na tri različne, vendar delno prekrivajoče se kategorije:

- (1) tiste v katerih je tak dokaz usmerjen na pojav ali neobstoj dogodka, dejanja ali vrste ravnanja, na katerem temelji sodni spor;
- (2) tiste, pri katerih je tak dokaz usmerjen na identiteto posameznika, odgovornega za določeno dejanje ali niz dejanj;
- (3) tiste, pri katerih je tak dokaz usmerjen v namero ali kakšen drug duševni element odgovornosti, kot je znanje ali provokacija.

Pomen, ustreznost in nevarnosti matematičnega dokaza so močno odvisni od tega, ali naj bi takšen dokaz vplival na dogodek, identiteto ali miselnost.

4. TEORIJE VREDNOTENJA DOKAZOV

Ena od najbolj obravnavanih in kontroverznih tem med pravniki je bila vloga verjetnosti pri ocenjevanju pravnih dokazov, izvedenih v postopku ugotavljanja dejstev, ki je značilen za sodišča. To vprašanje je še posebej pomembno v kazenskih postopkih, kjer je dokazni standard določen kot onkraj vsakega razumnega dvoma. Na mednarodnih kazenskih sodiščih je vodilno načelo prosta ocena dokazov, kar pomeni, da sodniki niso dolžni spoštovati nobenega pravila o tem, kako ocenjevati dokaze, in zato lahko izberejo pristop, za katerega menijo, da je najprimernejši za oceno.

Postopek ugotavljanja dejstev zahteva oceno vseh dokazov, ki so jih predložile

stranke, da bi se odločilo, ali se obdolženec lahko šteje za krivega ali ne. Uvede se pojem dokazni standard, ki je pravno vprašanje, tj. gre za abstraktno normo, ki je (podobno kot obstoj določenih predpostavk za določeno kaznivo dejanje) opredeljena s pravnim pravilom. Vrednotenje dokazov pa je dejansko vprašanje, tj. gre za odločitev, kako se dokazi v določenem primeru nanašajo na normo.

Frekvenčni (ali matematični) pristopi k ocenjevanju dokazov določajo različne odstotke za dokazni standard, ki je manjši od popolne gotovosti, zato se predložene informacije (ali njihovo pomanjkanje) pretvorijo v številčno vrednost (običajno približno 90-95-odstotna stopnja verjetnosti), ki se nato primerja z zahtevanim dokaznim standardom.

Frekvencistično tradicionalno verjetnost lahko opredelimo kot sistem razmišljanja, ki povezuje verjetnost nastanka dogodka s trenutnim številom. Po tem sistemu so možnosti dogodka za nastanek ugodne, če spada med večino opazovanih dogodkov. Nasprotno pa možnosti dogodka niso ugodne, če spada v manjšino opazovanih dogodkov. Verjetnost dogodka je torej enaka številu primerov, v katerih se je dogodek zgodil, deljenemu s številom vseh relevantnih primerov.

V tem esejju bodo opisane glavne značilnosti metode dokazne vrednosti in modela verjetnosti teme. Metoda dokazne vrednosti temelji na vrednosti, ki jo ima dokaz za dokazno temo, njen namen pa je ugotoviti, ali med dokazom in zadevno dokazno temo obstaja naključna povezava. Njena glavna skrb je dokazovanje določenega omejenega nabora dokazov, njen cilj pa je oceniti verjetnost, da dokazi dokazujejo hipotezo. Po drugi strani je cilj modela verjetnosti teme oceniti verjetnost hipoteze glede na dokaze. Njegov cilj je ugotoviti, kako verjetno je, da je zadevna zadeva, za katero dokazi lahko zagotavljajo določeno stopnjo podpore ali ne, resnična. Glavna razlika z metodo dokazne vrednosti je, da predpostavlja, da obstaja začetna verjetnost za temo pred obravnavo dokazov. Tako metoda dokazne vrednosti kot model verjetnosti teme temeljita na konceptu teoretične pogostosti.

Res je, da so lahko frekvenčni modeli dragoceni v primerih, kot so tisti, kjer so na voljo DNK ali druge vrste dokazov, in jih je mogoče uporabiti za prikaz, kako verjetno je, da bi se naključno izbrana oseba iz določene populacije ujemala z vzorcem, ali v primerih množičnih grozodejstev z velikim številom žrtev za izbiro statistično ustreznih vzorcev celotne populacije žrtev. Po drugi strani pa imajo ti modeli notranje pomanjkljivosti, ki jih ni mogoče zanemariti. Bistvena teoretična pomanjkljivost frekvenčnih teorij je, da zahtevajo statistične dokaze, ki sodišču niso na voljo: sodišča ne morejo številčno ovrednotiti nekega dejanskega dokaza, saj se ne zavedajo pogostosti različnih priložnostnih razmerij, ki jih uporabljajo. Na primer, ne morejo oceniti verjetnosti, da je opazovanje določene priče v skladu s tem, kar se je dejansko zgodilo. Poleg tega frekvenčne teorije temeljijo na predpostavki, da visoka vrednost verjetnosti, ki opisuje razmerje med obstoječimi dokazi in tipičnim primerom, pomeni, da je vrednost tega dokaza visoka. To pomeni, da se meri skladnost med dejanskimi dokazi in tistim, kar se je resnično zgodilo. Tako to merjenje temelji na predpostavki, da obstajata reprezentativna populacija in skladen rezultat, ta pogoj pa v kazenskem primeru nikoli ni izpolnjen. Poleg tega se najmočnejši argument nanaša na dejstvo, da z izračunom verjetnosti ni mogoče upoštevati posameznih primerov. Osredotoča se na statistiko, medtem ko se namesto tega v kazenskih zadevah največkrat obravnavajo edinstvene in redke situacije.